

Стаття підготовлена в рамках міжнародної програми #MEDIATS "Медіація та менеджмент конфліктів"

Романцова Олександра,
виконавча директорка
Центру громадянських свобод

27.01.2020

Діалоги, як форма посередництва для миру або чому діалоги дешевше війн для людства?

Чи знаєте ви скільки війн та збройних конфліктів різної інтенсивності зараз відбувається в Світі? Американський Центр всеохоплюючого миру (CSP) за даними на початок 2017 року нарахував 36 війн. Безпосередню участь у них беруть 28 держав. З них майже половина (13 країн) мають затягнуті конфлікти - такі, що тривають понад 10 років. Це Афганістан (36 років), Колумбія (39 років), Демократична Республіка Конго (22 роки), Індія (62 роки), Ірак (34 роки), М'янма (66 років), Нігерія (17 років), Пакистан (17 років), Філіппіни (42 роки), Сомалі (26 років), Судан (31 рік) і Туреччина (30 років).

Інститут дослідження миру в Осло (PRIO) останній раз підраховував кількість конфліктів у 2014 році, тоді їх було 40. У 2013 році - 34. Кількість збройних конфліктів у світі від часів завершення Другої світової війни помітно зросла. Але якщо раніше найчастіше билися між собою держави, тепер це локальні конфлікти. Але часто в них бере участь інша держава, допомагаючи якійсь із сторін.¹

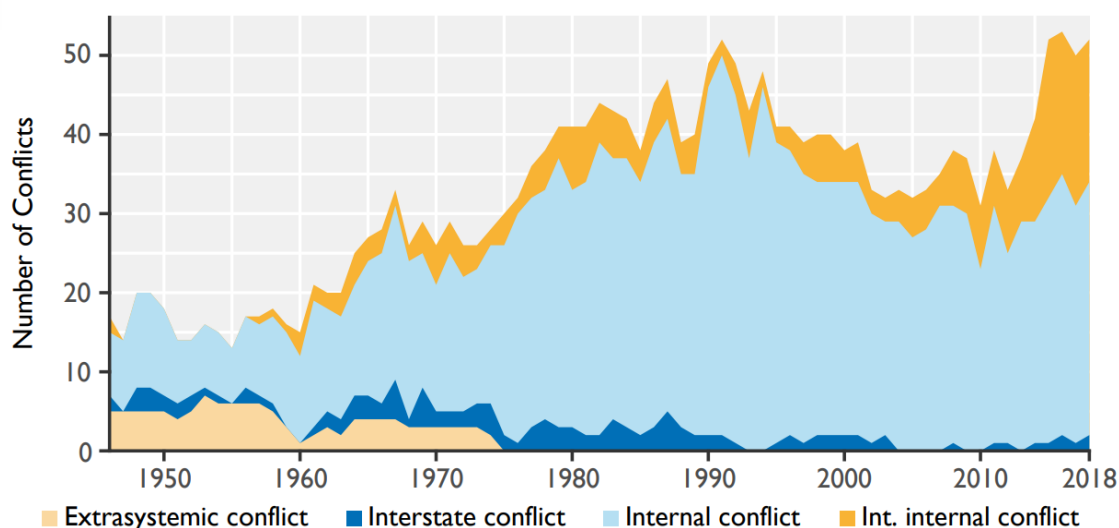

Figure 2: Number of conflicts by type, 1946–2018

1

<https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Strand%2C%20Rustad%2C%20Urdal%2C%20Nyg%C3%A5rd%20-%20Trends%20in%20Armed%20Conflict%2C%201946%E2%80%932018%2C%20Conflict%20Trends%203-2019.pdf>

Тож гарні новини в тому, що конфлікти все ж таки вирішуються завдяки перемовинам – довгим та складним діалогам. У 2009 році Шрі Ланка спромоглася завершити затягнутий конфлікт з тамілами, а Колумбія підписала мирну угоду з повстанцями і зародилася надія на мирне завершення збройного конфлікту. А присудження Нобелівської премії миру в 2019 році відкрило миру ім'я людини, що примирила нарешті не тільки Ефіопією та Еритреєю, а й допомогла закінчити конфлікт між Еритреєю і Джибуті - прем'єр-міністра Ефіопії - Абій Ахмеда. Мета цього реферату зробити системний опис того, які збройні конфлікти існують зараз в світі, та хто і як намагається вирішити їх за допомогою різних форм посередництва.

То з чим довелось зіштовхнутися міжнародним організаціям в 20-21 сторіччі?

У ХХ столітті Азія чи не найбільше з усіх континентів потерпала від воєн. Деякі з них тривають досі. Зокрема, індо-пакистанська війна, арабо-ізраїльський конфлікт на Близькому Сході, громадянська війна у М'янмі, війна в Афганістані та турецько-курдський конфлікт (Східна Туреччина, Північний Ірак). І, хоча постійних бойових дій там не відбувається, все ж час від часу ситуація у регіонах загострюється. Найкривавішою в Азії стала В'єтнамська війна 1955(57)-1975 рр (близько 4 мільйонів смертей). Війна відбулася між комуністичним Північним В'єтнамом, який підтримували СРСР та КНР, і Південним В'єтнамом (на його боці – США, Австралія, Нова Зеландія, Південна Корея). Завершилася поразкою і виведенням військ Штатів та їхніх союзників з Республіки В'єтнам (Південного В'єтнаму), яка невдовзі припинила своє існування. Країна об'єдналася під владою Комуністичної партії В'єтнаму. Лік смертей на мільйони йде також у Афганській війні, що триває з 1978 року (близько 2 млн жертв), Ірано-іракській війні 1980-1988 рр (понад мільйон загиблих), Корейській війні 1950-1953 рр (близько 2 млн жертв) та індо-пакистанському конфлікті Конфлікт між Індією та Пакистаном: у чому суть і які можуть бути наслідки для світу, що розпочався ще у 1947 році через суперечку за регіон Кашмір. У кінці лютого 2019 року він вчергове нагадав про себе (за весь період – близько мільйона загиблих).

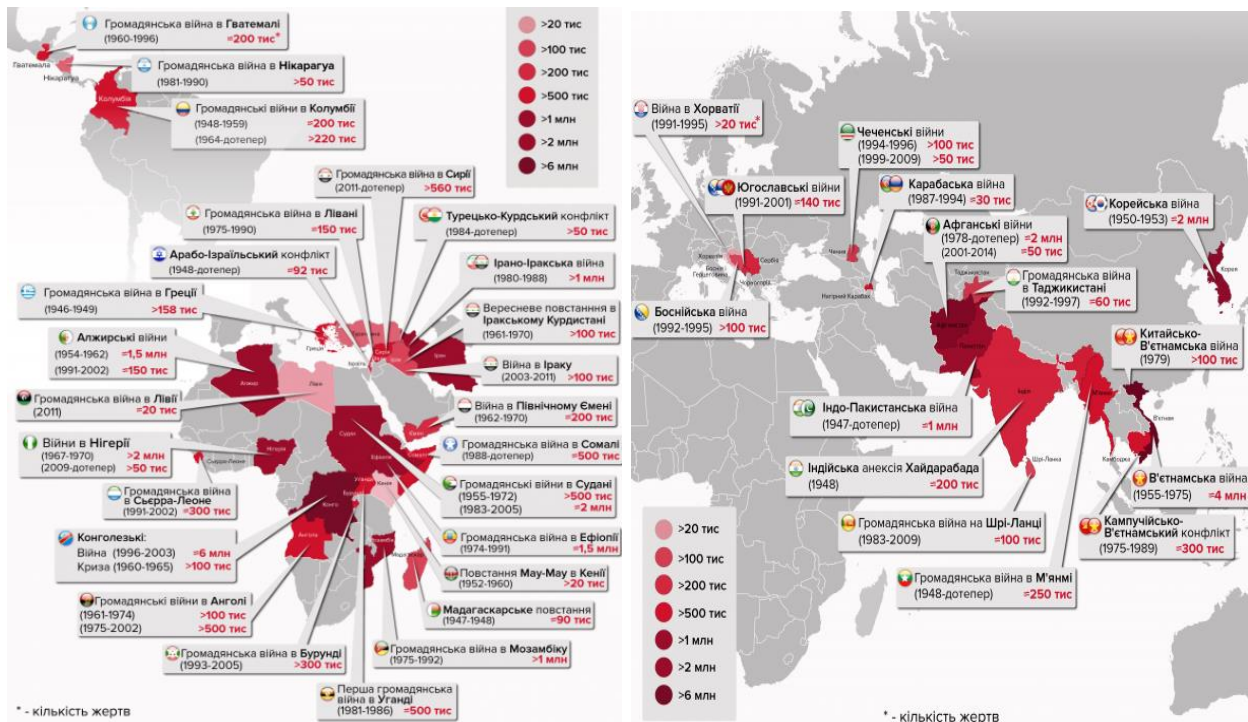

Рисунок а: Наймасштабніший зі збройних конфліктів 20 сторіччя.

У Європі у ХХ столітті серед найкривавіших воєн можна виділити Другу громадянську війну у Греції 1946-1949 рр (понад 158 тисяч жертв) та Боснійську війну (1992-1995 роки), під час якої загинуло понад 100 тисяч осіб. Протягом Югославських воєн 1991-2001 років кількість загиблих склала близько 140 тисяч. Югославські війни стали одним з наймасштабніших збройних конфліктів ХХ століття. Вони відбувалися на території колишньої республіки Югославії і були спричинені прагненням її народів здобути незалежність та бажанням переважно сербських сил не допустити цього. Завершилися війни утворенням нових незалежних держав: Боснії і Герцеговини, Македонії, Словенії, Хорватії, Сербії, Чорногорії. Безпосереднім результатом конфлікту стало проголошення сьомої незалежної держави Косово, яку, щоправда, визнали наразі не у всьому світі.

В цілому у ХХ столітті **наймасштабнішими можна назвати Конголезькі війни 1996-2003** років, під час яких загинули близько 6 мільйонів осіб. Перша конголезька війна відбулася у 1996-1997 роках, у її ході підтримувані Угандою і Руандою повстанці скинули президента Заїра Мобуту, Заїр був перейменований в Демократичну Республіку Конго. Друга конголезька війна (1998-2002) відбулася на території Конго. В ній брали участь понад 20 збройних угруповань з дев'яти держав. Саме в цей період почалися масові вбивства мирних жителів, зґвалтування та розправи над військовополоненими. Понад 5 мільйонів осіб померли від голоду та хвороб, спричинених збройними протистояннями. На території Африки відбулися також масштабні алжирська війна (1954-1962) та громадянська війна у Ефіопії (1974-1991), кожна з яких призвела до близько 1,5 мільйона смертей. Жертвами другої громадянської війни у Судані 1983-2005 років стали близько 2 мільйонів осіб. Під час

громадянської війни у Мозамбіку 1975-1992 рр загинуло понад 1 мільйон місцевих жителів. Дотепер триває, зокрема, громадянська війна у Сомалі (з 1988 року, близько 500 тисяч жертв), релігійні війни у Нігерії (з 2009 року, понад 50 тисяч жертв), війна у Сирії (з 2011 року, понад 560 тисяч загиблих).

Масштабні війни ХХ століття сколихнули і Південну Америку. Так, громадянська війна в Колумбії, яка триває до сьогодні, забрала життя понад 220 тисяч осіб. Війна розпочалася в 1964 році між урядом Колумбії, воєнізованими групами, злочинними угрупованнями і лівими партизанами (ФАРК, АНО) за вплив у країні. Причини початку конфлікту кожна зі сторін трактує в свою користь. Основними аргументами є "бажання забезпечити соціальну стабільність та порядок у країні, захистити права громадян". Однак всі сторони критикують за численні порушення прав людини, а партизанів та ультраправих – також за тероризм та участь у незаконному обігу наркотиків. Також на території континенту відбулися масштабні громадянські війни в Гватемалі (1960-1996) та Нікарагуа (1981-1990), які спричинили загибель близько 200 та 50 тисяч осіб відповідно.²

Що ми маємо зараз? Найбільш значні конфлікти.

Корейський півострів. Конфлікт почався у 1948 році з розділення Кореї на північ та південь. Завершився він у 1953 році облаштуванням найбільш укріпленої ділянки нічійної землі, яка розділяє КНДР та Південну Корею. Але напруження на півострові лишається через те, що Пхеньян продовжує розвивати свою ядерну програму. КНДР має за оцінками спостерігачів 10 ядерних боеголовок. Тим часом у Південній Кореї знаходиться американська система протиракетної оборони та військова база (28,5 тисяч військових США). **Війна в Сирії.** Розпочалась як продовження "Арабської весни" у 2011 році, але громадські виступи швидко переросли у військове протистояння сил, лояльних президенту Башару Асаду та його супротивникам. Обидві сторони підтримували іноземні держави. На боці армії Асада б'ються загони з Ірану та "Хезболи", яка базується в Лівані. З 2015 року його почала підтримувати ще й російська армія. Різні угруповання повстанців підтримують США, Туреччина, Саудівська Аравія, Йорданія та інші країни. **Війна з "Ісламською державою" та міжнародним тероризмом.** Окремим гравцем війни в Сирії стала самопроголошена "Ісламська держава" (вона ж ІДІЛ, ІДІШ та "Даеш"), яка взяла під контроль частину Сирії та Іраку. Але в 2017 році її позиції значно послабились. Днями іракська армія, курди та їхні союзники звільнили від "ІД" Мосул - друге за величиною місто Іраку, яке терористи захопили влітку 2014 року. У Сирії тривають бої за столицю "ІД" Ракку. З'явилися також дані про загибель лідера "ІД", самопроголошеного халіфа Абу Бакра аль-Багдаді. Та проблема в тому, що за часи війни в Сирії "ІД" встигла розростися до рівня міжнародної організації. Вона присутня в Лівії, а групи, які оголосили про лояльність самопроголошеному "ісламському халіфату" є також у Нігерії, на

² https://24tv.ua/mapa_naykrivavishih_konfliktiv_za_shho_voyuvav_svit_u_hh_stolitti_n1129184

Філіппінах та інших країнах. Окрема небезпека - це апологети "ІД", які живуть у країнах Європи та час регулярно влаштовують там теракти. **Війна в Лівії.** Вона почалась у 2011 році, як частина "Арабської весни". Повстанців, які виступили проти Муаммара Каддафі підтримали США, Франція та кілька інших країн Заходу. 20 жовтня 2011 року Каддафі було вбито, але це не припинило війну. На даний час різні регіони країни контролюються різними угрупованнями, яку ведуть бої між собою. У країні є один уряд, визнаний ООН, та ще мінімум два невизнаних. **Війна в Ємені.** Зараз у цій країні ведуть війну сили повстанців-хуситів, яким допомагає Іран та урядові війська, яким активно допомагає коаліція, провідну роль в якій грає Саудівська Аравія. Через брак їжі та чистої води населення страждає від голоду та холери³. **Війна з Боко харам в Нігерії.** Угрупування радикальних ісламістів розпочало активну фазу терору в 2009 року, яка триває досі. Бойовики контролюють приблизно 20% території на півночі країни. З ними воює армія Нігерії, якій допомагають військові з сусідніх Камеруну, Чаду та Нігеру. Окрім джихадистів, у країні є інша конфліктна зона в дельті річки Нігер. Контроль за нафтоносними районами пробували встановити з початку 1990-х різні повстанські угруповання, але з 2009 року їхня активність суттєво знизилась. **Ізраїльсько-палестинський конфлікт.** Триває фактично з утворення держави Ізраїль рішенням ООН у 1947 році. Фактично він є частиною більш загального арабо-ізраїльського конфлікту. Араби, що проживають у Секторі Газа та на Західному березі річки Йордан домагаються створення власної незалежної держави, Ізраїль виступає проти цього. **Громадянська війна в Колумбії.** У 2016 році влада Колумбії спромоглася підписати мирну угоду з ліво-радикальним угрупованням Революційні збройні сили Колумбії (FARC). Проте на початку жовтня 2016 року у країні пройшов референдум: громадяни повинні були вирішити, чи варто прийняти умови мирного договору з ФАРК, чи продовжити ведення бойових дій. Понад половина колумбійців висловилися проти підписання мирного договору з ФАРК. Однак у країні продовжує діяти режим припинення вогню. У 2017 році близько 7000 з них були амністовані або випущені з тюрем. Зброю члени угруповання здали місії ООН. Проте в країні лишаються інші активні угруповання, які контролюють частину територій країни, здебільшого це банди, які живуть з контролю за наркотрафіком. **Буддійсько-мусульманський конфлікт в М'янмі.** Мусульмани-рохінг'я (або ж рохінджа) становлять меншість у країні, більшість населення якої сповідує буддизм. Віддавна вони борються за створення власної держави. У 2017 році армія та поліція М'янми провела масштабну операцію в штаті Ракхайн у відповідь на вбивство повстанцями-рохінг'я дев'ятьох прикордонників. Близько 75 тисяч рохінг'я втекли до Бангладеш. За свідченнями біженців, армія та поліція М'янми, а також місцеве населення били й гвалтували жінок, вбивали дітей та скоїли низку інших злочинів проти людства. Місія ООН збиралася розслідувати ці злочини, але уряд М'янми відмовив її членам у візах.

³ https://espresso.tv/article/2017/06/28/kholera_v_nashi_dni_krayina_yaku_pozhyraye_tykha_viyna

Нюанс в тому, що уряд М'янми вже рік очолює лауреатка нобелівської премії миру Аун Сан Су Чжи. Вона вважалася зразком борця за права людини і 15 років провела під домашнім арештом у часи правління військової хунти. За її словами, місія ООН недоречна, бо лише посилить етнічне протистояння. **Війна в Афганістані.** Ця країна не виходить зі стану війни десятки років. Зараз там триває війна з талібами та угрупованнями, які називають себе підрозділами "Ісламської держави". Бойовики отримують підтримку з сусіднього Пакистана, де в Зоні племен розташовано чимало баз бойовиків. У 2001 році в країну зайшли війська коаліції НАТО на чолі зі США, які розпочали війну з угрупованнями "Аль-Каїди" і талібами. У 2014 році були проведені демократичні вибори, контроль за безпекою перебрали на себе місцева армія та сили безпеки. В Афганістані досі лишається 13 тисяч військових НАТО та США, і зараз точаться дискусії про те, чи не варто збільшити їхню кількість. Активність терористів у країні лишається високою. **Конфлікт між Індією та Пакистаном.** Дві країни ведуть суперечку за Кашмір з 1947 року, коли обидві стали незалежними державами. За регіон вели три війни - в 1947, 1965 та 1999 роках. З 2003 року встановлено перемир'я, але воно часто порушується. Обидві країни також мають інші "гарячі зони", де й досі стріляють, або ж стріляли нещодавно. В Пакистані це Белуджистан та райони, що найбільше страждають від діяльності радикальних терористичних угруповань - Вазірістан, Зона племен, Хайбер-Пахтунхва. В Індії це штати Ассам, Маніпур та Нагаленд. **Нагорно-Карабахський конфлікт.** Збройне протистояння 1990-1994 років між Азербайджаном та Вірменією призвело до утворення невизнаної Нагорно-Карабахської Республіки (за вірменською версією Республіка Арцах). Підписання в Бішкеку угоди "Про незастосування зброї" призвело до зупинки масштабних військових дій, але локальні збройні сутички в яких гинуть азербайджанці та вірмени тривають досі. **Громадянська війна в Південному Судані.** 21 рік Народна армія визволення Судану вела війну з урядовими військами за автономію. У 2011 році рішенням ООН було створено нову державу - Південний Судан. А вже у 2013 році спалахнула громадянська війна вже у новоствореній державі. В її основі лежить етнічний конфлікт між народностями дінка та нуер і прагнення лідерів одноосібно контролювати місцеві нафтові родовища. **Війна з "Ісламською державою" на Філіппінах.** У травні бойовики кількох радикальних ісламістських угруповань захопили місто Мараві на філіппінському острові Мінданао. Їхній ватажок був проголошений керівником підрозділу "ІД" у Південно-Східній Азії. Армія Філіппін досі безуспішно намагається вибити терористів з міста, вбито вже близько 500 людей - військових та цивільних. **Сомалі - пірати й терористи.** Єдина колись країна розвалилася внаслідок громадянських конфліктів на три частини. Самопроголошені Пунтленд і Сомаліленд живуть відносно благополучно. А от вся інша територія, колишня італійська колонія Сомалі страждає від анархії. На її території активно діє радикальне ісламістське угруповання Аш-Шабааб, а прибережні райони стали заробляти піратством. Звісно, це не всі конфлікти. Ми, наприклад, не згадали ще кілька протистоянь на африканському

континенті, боротьбу курдів за створення власної держави та війну з наркокартелями уряду Мексики. На жаль, хоча масштабні війни, які охоплювали півконтиненту, зникли, людство досі не навчилось мирно співіснувати на нашій спільній планеті.

Значення діалогів перемовин в миротворчості, та хто цим займається?

Якби світові лідери вирішили оцінити ресурси і зусилля, витрачені на війну і забезпечення миру, то вони змогли б виявити, що світ набагато дешевше війни. Спеціальні дослідження показують, що можливості розширення воєн, різко збільшуються, коли замість діалогових форм використовують різні форми примусу - економічні і торговельні війни і блокади, які можуть спровокувати реальні війни з використанням збройних сил.

Різні види війн виснажують природні ресурси, забруднюючи землю небезпечними речовинами, порушують еволюційний хід розвитку громад у різних регіонах планети. Але крім глобального виснаження матеріального світу, війни негативно впливають на ідеологічні моделі, що різні спільноти обирають за основу свого розвитку. – а саме, створюють штучну популярність моделям ізоляції та етноконцентрації в національних державах, в протигагу моделі гуманізму та міжнародного співробітництва.

Саме тому прогресивні сили в світі розвивають такі методи, які можуть протистояти цим трендам. Одне з них – посередництво, яке сьогодні широко визнається одним з найбільш ефективних способів запобігання, залагодження і вирішення військових та цивільних конфліктів, як в плані витрат, так і в плані результатів.

Зіткнувшись з виникненням нових конфліктів і стійкістю затяжних конфліктів, міжнародні та регіональні організації вирішили зміцнити свій потенціал в області ефективного посередництва і сприяння діалогу. У зв'язку з цим, було визнано, що і до посередництва, і до заходів щодо сприяння діалогу необхідно ставитися як до професійної діяльності, що вимагає спеціальних знань і досвіду, яка потребує оперативному керівництві і твердій політичній, фінансової і адміністративної підтримки.⁴⁴ Такі процеси забезпечуються в системі агенцій ООН, структурних підрозділах ОБСЄ, Раді Європи, Організація Американських Держав, Африканський Союз, Асоціація держав Південно-Східної Азії, Організації ісламського співробітництва та навіть Ліга Арабських Держав.

⁴⁴ [Посредничество и содействие диалогу в контексте ОБСЕ - Справочное руководство](#)

Звичайно окрім міждержавних глобальних об'єднань побудовою діалогів для попередження, вирішення або подолання наслідків конфлікту вже сотні років займаються громадські об'єднання, ініціативи організації, як національного, так і міжнародного рівня.

До таких ініціатив наприклад відносяться НГО рекомендовані Harvard Negotiation & Mediation Clinical Program⁵ для проходження стажування дослідникам, які проходять їх курс:

Public International Law Policy Group - це неприбуткова організація, яка працює як глобальна пробоно-юридична фірма з метою надання безоплатної правової допомоги державам та урядам, що беруть участь у мирних переговорах, консультує держави щодо розробки конституційних конституцій та допомагає у переслідуванні військових злочинців. Для сприяння використанню цієї правової допомоги PILPG також надає консультації щодо формулювання політики та навчання з питань, пов'язаних з вирішенням конфлікту. Independent Diplomat - це інноваційне підприємство у світі міжнародних відносин. Персонал незалежного дипломата складається з досвідчених колишніх дипломатів, міжнародних юристів та інших експертів з міжнародних відносин. Поради ІД є неупередженими, і його співробітники не мають вірності чи приналежності до інших урядів чи установ. Conflict Dynamics International - це незалежна неприбуткова організація, заснована з метою запобігання та вирішення жорстоких конфліктів між державами та всередині них, а також для полегшення людських страждань внаслідок конфліктів та інших криз у всьому світі. The Centre for Humanitarian Dialogue- це приватна дипломатична організація, заснована на принципах людяності, неупередженості та незалежності. Їх місія - допомогти запобігти, пом'якшити та вирішити збройний конфлікт шляхом діалогу та посередництва. The Public International Law & Policy Group - це глобальна юридична фірма, яка надає безоплатну правову допомогу державам та урядам, які беруть участь у мирних переговорах, розробляють конституційні конституції та переслідують військових злочинців. Для сприяння використанню цієї правової допомоги PILPG також надає консультації щодо формулювання політики та навчання з питань, пов'язаних з вирішенням конфлікту. The Council on Foreign Relations (CFR) – є незалежною, безпартійною членською організацією, аналітичним центром та видавництвом, який є ресурсом для членів, державних чиновників, керівників бізнесу, журналістів, освітян та студентів, громадських та релігійних лідерів та інших зацікавлених громадян, з метою допомогти їм краще зрозуміти світові та зовнішньополітичні вибори, що стоять перед США та іншими країнами.

Найбільші організації-перемовники в світі: ООН та ОБСЄ.

⁵ <http://hnmcp.law.harvard.edu/international-peacekeeping-organizations/>

Будучи найбільшою регіональною організацією в сфері безпеки, ОБСЄ накопичила багатий досвід в області сприяння політичному діалогу та посередницької діяльності з метою запобігання, залагодження або вирішення конфліктів. Ще в 1975 році держави учасники підписали Гельсінкський Заключний акт, в якому зобов'язалися дотримуватися мирного врегулювання конфліктів із застосуванням таких засобів, як переговори, посередництво, примирення, третейський суд і судове врегулювання. За Гельсінкським документу 1992 року було посилено структури ОБСЄ і розширені її функції в області раннього попередження та запобігання конфліктам, врегулювання криз і розв'язання конфліктів.

У 2009-2011 роках в ОБСЄ пройшли неформальні дискусії між державами-учасниками в рамках «Процесу Корфу» і «Діалогів від В до В» (неформальних діалогів від Ванкувера до Владивостока через Відень і Вільнюс). В результаті цих дискусій було прийнято 8 Глава I рішення № 3/11 Ради Міністрів ОБСЄ «Про елементи конфліктного циклу» (MC.DEC / 3/11). У рішенні, серед іншого, міститься доручення Генеральному Секретареві ОБСЄ підготувати пропозицію про те, як забезпечити максимальну цілісність, послідовність і ефективність посередництва ОБСЄ в тому чи іншому конфлікті, і як посилити роль посередників від ОБСЄ. Постанова також закликає створити систематичну структуру в рамках Центру із запобігання конфліктам (ЦПК) при Секретаріаті ОБСЄ, яка займалася б наданням допомоги в посередницькій діяльності, в тому числі здійснювала б наступні чотири завдання: 1) організація курсів навчання та нарощування потенціалу, 2) менеджмент знань і оперативне керівництво, 3) інформаційно-роз'яснювальна робота, створення мереж, співпраця та координація, і 4) оперативна допомога. Крім того, в липні 2011 року Генеральна Асамблея ООН у своїй резолюції № 65/283 «Про зміцнення ролі посередництва у мирному врегулюванні спорів, запобігання і вирішення конфліктів» попросила розробити методичне керівництво з ефективного посередництва, враховуючи, в тому числі, минулий досвід і поточну посередницьку практику. Протягом 2011 і 2012 рр. ООН вела широкий процес консультацій з розробки такого керівництва. Керівництво ООН - це довідковий документ, який містить поради посередникам по розробці та ефективному веденню посередницьких процесів. У ньому міститься логічна схема посередницької діяльності і визначаються вісім основних принципів, які повинні враховуватися посередниками і їх помічниками. У керівництві чітко говориться, що кожна конфліктну ситуацію необхідно розбирати з урахуванням її конкретного контексту. Регіональні організації можуть в цьому допомогти, «переводячи» загальне методичне 9 Концептуальні засади керівництво ООН на мову регіонального контексту. Тож саме ООН та ОБСЄ стали розробниками основних підходів миротворчості у форматі діалогу.

Перші спроби теоретичного обґрунтування миротворчості.

Безумовно, конфлікт – явище багаторівневе. Він може різнитися кількістю учасників, ступенем «конструктивності», тривалістю тощо. Підходів та моделей

класифікації конфлікту існує доволі багато, і процес цей продовжується. Ми з вами спробуємо зупинитись на конфліктах міжгрупових, тих, що охоплюють широкі верстви населення. Саме вони доволі часто мають високу загрозу застосування насильства. ХХ століття з масовими війнами, громадянськими й політичними конфліктами, тотальними репресіями та геноцидом сформувало інтелектуальний і політичний громадський запит на ефективні інструменти недопущення, мінімізації загроз конфліктів такого типу на найвищому рівні. З кінця ХІХ століття все голосніше висувуються вимоги регуляції війни, обмежень дій держави стосовно індивіда, гуманізації самого життя та обґрунтування зовнішнього, міжнародного втручання у випадках суттєвого загострення конфлікту. Одними з перших спробували втілити цей запит у практичну модель дослідники Кеннет Боулдінг та Анатоль Рапопорт. Саме вони ініціювали ще у 1955 році серію публікацій з проблем вирішення конфліктів, а пізніше організували Центр з дослідження й вирішення конфліктів. Вони запропонували застосовувати комплексний підхід при дослідженні конфлікту. У фокусі знаходиться вже не тільки політичний процес, але й еволюція націй та народностей, роль міжнародних організацій, світова економіка тощо. Комплексний аналіз мав дати розуміння перебігу, а, отже, й бази для пошуку шляхів розв'язання самого конфлікту. Окрім того, була запропонована ідея інтегративної допомоги, яка розглядала можливість контролю, переконання й «заморожування» конфлікту на більш тривалий термін. На основі цього вже можна було вибудовувати різні моделі включення, управління самим конфліктом. Від просто комплексного аналізу конфлікту, виокремлення тез щодо можливості управління конфліктом уже доволі скоро була сформульована ідея дій на підтримку миру. В середині 60-х в Осло запрацював Інститут досліджень миру, у якому Йохан Галтунг сформулював ключові дефініції для миротворчості. Це такі поняття, як миротворчі операції (peacekeeping), операції з підтримання миру (peacekeeping) та миробудівництво (peacebuilding). Йому ж належить і перша спроба теоретичного обґрунтування ідеї миротворчості. Так, мирне вирішення конфліктів має спрямовуватись на обмеження відкритого конфліктного протистояння учасників, на припинення конфліктних дій, деескалацію напруги, зниження рівня ворожнечі, перехід учасників конфлікту до пошуку спільного вирішення проблеми. Миробудівництво – діяльність, що має закріпити мир шляхом створення й розвитку спільних проектів економічного, соціального, культурного розвитку, проведення просвітницької роботи, формування принципів ненасильницького вирішення конфлікту з використанням засобів масової інформації. Головне ж завдання підтримання миру – це розмежування сторін конфлікту, попередження військових зіткнень між ними, контроль їх військових дій. Саме цей підхід уже значно пізніше знайде втілення в основних концепціях і відповідних документах провідних міжнародних організацій та інституцій у світі. Продовжив пошук шляхів розв'язання конфлікту через зовнішню інтервенцію Г. Фішер. З його точки зору управління конфліктом має базуватись на загрозі застосування сили. Фактично його ідеї базувались на спроможності світової

спільноти примусити конкретну державу прийняти загальну волю. Це мало реалізовуватись шляхом поєднання вимог, пропозицій та загроз. До того ж, цілі, висунуті світовою спільнотою, повинні бути чітко визначені і, по можливості, поділені на етапи для полегшення, власне, процесу переговорів. Фактично, попередні дослідники вибудували підґрунтя для концепції міжнародної миротворчої інтервенції. Але доволі часто їм висували контраргументи, що цей набір засобів так і не призводив до розв'язання конфлікту, а лише деескалував гостру, насильницьку фазу. Відповідно вже в кінці 70-80-х років була розроблена ідея трансформації відносин між протиборними сторонами, закладено основи фактично нової парадигми в миротворчості - концепції трансформації конфлікту. Її прихильниками робився окремий акцент на миротворчій діяльності як можливості пошуку коріння конфлікту та суб'єктів конфлікту, налагодження комунікації між ними. Саме вона мала забезпечити надалі соціальні та структурні зміни, які б закріплювали мир. Відповідно, чи не вперше було визнано важливу роль, яку може відігравати народна дипломатія, що надає можливість включати в офіційні процеси неофіційних учасників переговорів. Згодом ця концепція отримала розвиток у роботах одного з ключових експертів з трансформації конфлікту – Джона Пола Ледераха.

Закріплення миротворчості: від концепцій до міжнародних документів ⁶

Фактично із середини ХХ століття ми отримуємо доволі широкий спектр моделей та підходів до розв'язання конфлікту різного рівня та ступеня. Ключовою для переходу від теоретичних розробок до фіксації миротворчості як практик та інструментів діяльності міжнародних інституцій стала доповідь Бутрос-Галі, тодішнього Генерального секретаря ООН. І хоча перший випадок застосування «сил із підтримки миру» припадає на ще 1956 рік, проголошений ним «Порядок денний для миру» став важливою віхою в розвитку миротворчості. Адже саме в цьому документі чи не вперше комплексно було окреслено діяльність найбільшої міжнародної організації в забезпеченні миру у світі.

За задумом тодішніх очільників ООН, діяльність із підтримки миру мала базуватися на поняттях «превентивна дипломатія», «миротворчість» і «підтримання миру», що нерозривно пов'язані між собою і визначаються наступним чином:

Превентивна дипломатія - це дії, спрямовані на попередження виникнення суперечок між сторонами, недопущення переростання наявних суперечок у конфлікти й обмеження масштабів конфліктів після їх виникнення.

Миротворчість - це дії, спрямовані схилити конфліктуючі сторони до угоди, головним чином за допомогою таких мирних засобів, які передбачені в розділі VI Статуту Організації Об'єднаних Націй.

⁶ <https://www.un.org/ru/sections/issues-depth/peace-and-security/index.html>

Підтримання миру - це забезпечення присутності Організації Об'єднаних Націй в даному конкретному районі, що досі робилося за згодою всіх зацікавлених сторін, - яке, як правило, пов'язане з розгортанням військового і / або поліцейського персоналу Організації Об'єднаних Націй, а нерідко й цивільного персоналу. Підтримання миру - це засіб, який розширює можливості як у запобіганні конфліктам, так і в миротворчості. Окрім того, було окреслено концепцію побудови миру в постконфліктний період - концепція дій щодо виявлення й підтримки структур, спроможних сприяти зміцненню миру з метою запобігання рецидиву конфлікту або його ескалації.

Превентивна дипломатія спрямована на врегулювання суперечок до того, як відбувається спалах насильства; миротворчість і підтримання миру покликані зупинити конфлікт і забезпечити збереження миру, як тільки він буде досягнутий. У разі успіху вони підвищують шанси на миробудівництво в постконфліктний період, що може запобігти повторним спалахам насильства між країнами й народами. Дійсно, миротворчість - це метод, уперше запропонований і розроблений ООН, який не піддається простому визначенню, оскільки має безліч аспектів і нюансів. Виникнувши як міжнародний засіб підтримки і встановлення миру від імені всієї світової спільноти під егідою ООН, надалі, після закінчення Холодної війни, миротворчість міцно увійшла і в арсенал засобів різних регіональних і субрегіональних угод і організацій. Але запропонована модель так і не змогла стати ефективним інструментом протидії війні та стримуванню конфліктів. Упродовж більше ніж 20 років після прийняття цього документу у світі відбувались не тільки війни, але й випадки геноцидів та все збільшується кількість точок заморожених конфліктів. Отже, це не могло не вплинути на ревізію підходів до миротворчості.

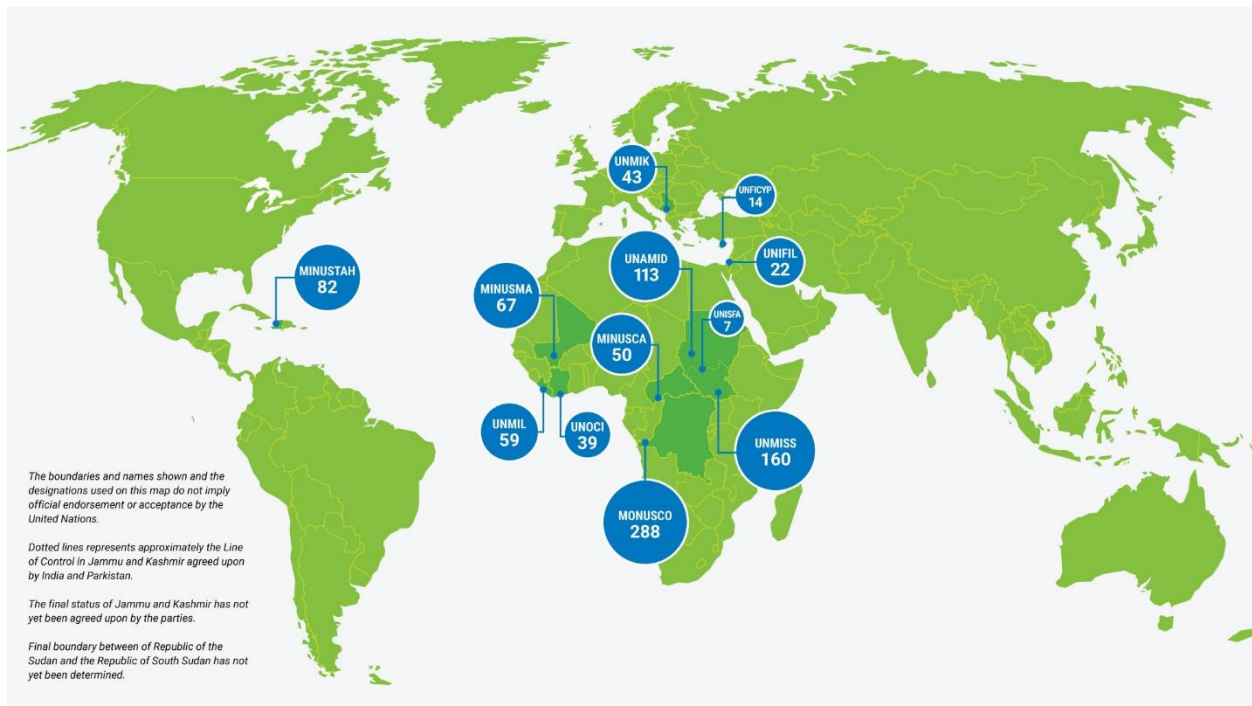

Рисунок b: UNITED NATION Civil Affairs Deployment as of January 2015

Поява війни нового типу: трансформація насильства та конфлікту.

Після завершення холодної війни намітилася суттєва зміна концепції втручання міжнародних інституцій у конфлікти. Час Холодної війни ознаменувався застосуванням сили з підтримки миру, яка базувалась на нейтральному та ненасильницькому втручанні, основою якого ставав консенсус сторін конфлікту та домовленості про мир. Останні десятиліття свідчать про зростання практики миротворчих дій в умовах активної фази внутрішніх війн із відсутністю консенсусу сторін. Частина дослідників та експертів уже заявили про трансформації війни як явища. Видозмінюючись, війна вимагає і зовсім іншого інструментарію та практик втручання в конфлікт, методів та підходів, які до цього часу навіть не розглядались. Дійсно, війна як одна з найсильніших, жорстоких і масових форм міжгрупових конфліктів, упродовж історії зазнала безліч трансформацій. Так, європейські країни в Нові часи включають у власний процес державного будівництва питання контролю над застосування збройного насильства. З XIV по XVII століття Європейські монархії спираються на найманців. Саме вони стають головними інструментами боротьби з феодалами. Європейські монархи отримують монополію на насильство, завоювавши його на полях битв, де щільні піхотні ряди (баталії) завдають поразки дворянській кінноті. І саме швейцарські гвардійці будуть гинути на сходах палацу Тюїльрі в 1792 році, залишавшись останніми захисниками французької монархії. Революція відкрила епоху народних армій, що перетворила солдат на патріотів, лояльних і ініціативних. Період воєн націй завершується вже в 1945 році. Зараз важко уявити лідера демократичної, розвиненої країни, який нехтує солдатськими

життями. Масова мобілізація стає все більш складним у застосуванні інструментом, саме на основі зміни суспільної думки та консенсусу щодо цього питання.

За великим рахунком, змінився формат формування війська, його поповнення і, відповідно, легального й підтримуваного суспільством інструментарію. Крім того, в останні десятиліття ХХ століття був сформований новий тип організованого насильства (особливо в Африці та Східній Європі). Фактично війни 1990-х та нульових років в Африці і Східній Європі не є «просто» етнічними або громадськими конфліктами, а «себе містять безмежну кількість транснаціональних зв'язків». Зв'язків, які унеможливають чітке розмежування між внутрішнім і зовнішнім, між агресією (напад з-за кордону держави) і репресією (атака із середини країни проти власних громадян), або навіть між локальним і глобальним. Адже друга половина ХХ століття інституалізувала та вибудувала розгалужену систему транснаціональних зв'язків не тільки між економіками, корпораціями та громадськими організаціями. Ті самі зв'язки сформувались і між збройними силами, міждержавними формальними та неформальними, легальними та протизаконними об'єднаннями у форматі організацій, блоків та мереж. У нас з'являються не тільки міжнародні організації з підтримки миру, незаконні збройні формування та кримінал також стає глобальним. Фактично у військовій справі відбулася революція, але це революція не технологій, а соціальних відносин, пов'язаних із методами ведення самої війни. Контекстом виникнення нових воєн стає ерозія автономної держави, а в деяких випадках і дезінтеграція держави. Зокрема, проявом цього є зникнення монополії на легітимне організоване насильство. Ця монополія руйнується як зверху, так і знизу. Зверху її роз'їдає транснаціоналізація збройних сил, що почалася під час двох світових воєн і була інституалізована під час Холодної війни у вигляді системи блоків. Саме вони вибудували незліченні транснаціональні зв'язки між збройними силами, обмеживши застосування насильства державами самостійно. Водночас знизу монополію на організоване насильство роз'їдає «приватизація». Доступність технологій, зростання демобілізації, передача приватним компаніям раніше монопольних сфер застосування насильства державою (приватні в'язниці, охоронні структури, використання найманців у військових операціях та інше) продовжує підточувати колись цілісну монополію.

Уже не тільки держава стає головним користувачем насильства, як інструменту вирішення проблем. Кількість акторів, які легально або на межі легальності можуть застосовувати насильство, радикально збільшилась. Практика війн кількох останніх десятиліть продемонструвала радикальну зміну структур, які забезпечують війну. Так, типова для старих конфліктів вертикально організована ієрархія змінюється на різномірний каскад груп різного типу та впливу. Саме вони стають головним інструментом нової війни. Наприклад, воєнізовані формування, місцеві польові командири, кримінальні банди, поліцейські сили, групи найманців, а також регулярні армії, включно з формуваннями, які від них відкололись. З організаційного

боку ці сили вкрай децентралізовані і діють змішаним чином, використовуючи як конфронтацію, так і навіть залишившись противниками - кооперацію. Вони використовують розвинені технології, нехай навіть це не те, що заведено називати «високими технологіями» (наприклад, бомбардувальники-невидимки або крилаті ракети). Але за останні п'ятдесят років був зроблений істотний прорив в галузі легших видів зброї, наприклад, стрілецької - легкої, точної і настільки простої у використанні, що впоратись із нею може й дитина. Так само для координації, посередництва й ведення переговорів ці різноманітні бойові формування також використовують сучасні засоби зв'язку - мобільні телефони або комп'ютерні мережі. Не варто забувати, що зміна формату війни призвела і до трансформації економічних моделей. Нова глобалізована військова економіка майже діаметрально протилежна військовим економікам двох попередніх світових війн. Вони були централізованими і підпорядковувались одному спільному інтересу, що контролювався та координувався з центру. Нова військова економіка абсолютно децентралізована. Ця економіка дуже залежить від зовнішніх ресурсів. У цих війнах, з огляду на міжнародну конкуренцію, загрозу фізичного знищення або зникнення нормальної торгівлі, різко падає рівень внутрішнього виробництва, те ж саме відбувається і з податковими надходженнями. За таких обставин бойові формування самі забезпечують себе ресурсами за допомогою пограбувань, захоплення заручників, чорного ринку або зовнішнього сприяння. Останнє може мати такі форми: грошові перекази членів діаспори, вилучення частини гуманітарної допомоги, підтримка з боку сусідніх урядів, незаконна торгівля зброєю, наркотиками або цінною сировиною, наприклад, нафтою або алмазами, торгівля людьми. Підтримуватися всі ці джерела можуть лише через безперервне насильство. Отже, сама логіка війни вбудована в економіку. Окрім того, цей набір загрозливих соціальних відносин, лише укріплений війною, має тенденцію поширюватися через кордони разом із біженцями, організованою злочинністю або різноманітними меншинами. Розпізнати кластери військових або близьких до військових економік можливо в таких місцях, як Балкани, Кавказ, Центральна Азія, Африканський Ріг, Центральна Африка або Західна Африка і, вже в Україні. Оскільки різні сторони конфлікту орієнтуються лише на прагнення сіяти «страх і ненависть», вони діють методами, які взаємно підсилюють один одного, допомагають один одному створити атмосферу тривоги і підозрливості. Ключовим інструментом цього стає насильство, що слугує головним засобом дестабілізації спільнот, руйнації міжгрупових зв'язків та делігітимізації будь-яких інших форматів управління. Перш за все перераховані зміни трансформували не тільки війну як явище.

Вони істотно вплинули на трансформацію підходів до миротворчості і, відповідно, діалогу як її складової. По-перше, цілі «нових» війн не є політичними в традиційному сенсі, вони пов'язані з «політикою ідентичності», а не з ідеологічно або «геополітично» обґрунтованим «національним інтересом». Відповідно локальні процеси, групи, з якими ідентифікують себе люди, котрі перебувають на території

конфлікту, стають ключовим фактором. По-друге, бій (і навіть контроль території) перестає бути головним засобом, «нова війна» - це радше війна з населенням, ніж із противником. Отже, чим сильніше контроль та страх, тим потужніші стають позиції в майбутніх перемовинах та зростає статус. Відповідно, населення та його спроможність чинити спротив у різних формах стає головною загрозою ладу, який намагаються вибудувати на території конфлікту. По-третє, ця війна живе завдяки специфічній військовій економіці, децентралізованій, залежній від зовнішніх джерел (гуманітарна допомога, участь діаспор тощо) і кримінальних доходів від торгівлі зброєю або наркотиками.

Дійсно, окреслені тенденції демонструють вкрай гостру потребу перегляду підходів до миротворчості. Моделі та ідеї, закладені під час Холодної війни, стають безсилими перед викликами нового часу. На зміну локальним конфліктам, які є проявом глобального змагання капіталістичного й соціалістичного світу, прийшов кардинально новий формат. Тепер ми миємо справу з численними локальними або «малими» війнами і збройними конфліктами. Окремі держави, їх коаліції, а також різні соціальнополітичні та релігійні угруповання всередині країн неодноразово застосовують силу зброї для вирішення територіальних, політичних, економічних, етноконфесійних та інших проблем і суперечок. Значно частіше стали відбуватися конфлікти між численними збройними угрупованнями всередині держав, що часто супроводжується та розпадом державних структур. Таким чином, у кінці ХХ - початку ХХІ століття найпоширенішою формою військового протистояння стає внутрішній (внутрішньодержавний) збройний конфлікт та громадянська війна. Усе це ставить під сумнів традиційні підходи та інструменти превенції й гуманітарної інтервенції. Новий формат війни змінює й підходи побудови миру, і превенції.

Неодноразово експертами та практиками наголошувалось на необхідності поновлення підходів до миротворчості, обумовленого значними змінами у природі конфлікту, зокрема: 1. Більшість сучасних насильницьких конфліктів асиметричні, їх характеризує нерівність учасників у доступі до влади і різний статус.

2. Більшість мають затяжний характер, неодноразово порушуючи поріг насильства, і це не дозволяє застосувати до них напрацьований інструментарій.

3. Вони деформують суспільство, економіку і регіони, створюють комплексні надзвичайні ситуації, які підживлюються, з одного боку, протистоянням на місцях, а з іншого - такими глобальними чинниками, як торгівля зброєю або надання іншими країнами підтримки владним режимам або повстанцям.

Складність таких ситуацій створює контраст із відносною простотою ключових теорій вирішення конфліктів, що представлені у більшості розроблених концепцій і, на жаль, у базових підходах міжнародних організацій, які за своїми статутами відповідають за ці гуманітарні інтервенції.

Роль діалогу в миротворчому процесі.

Відповідно в новій моделі миротворчої діяльності роль діалогу як форми вирішення і одночасно превенції конфлікту тільки зростає. Діалог як спосіб і процес переходу від гострого конфлікту до стабілізації є не тільки інструментом припинення насильницької, гострої фази. Він також дає можливість узгодити новий політичний, управлінський та економічний порядок денний, який визнаватиметься сторонами - учасниками даного процесу. Крім того, діалог як складова частина миротворчої діяльності дозволяє почати працювати з першопричинами конфлікту і стає фундаментом для більш інклюзивного врегулювання конфлікту. Тому особливої важливості набуває питання, хто бере в них участь, наскільки, на якому етапі і як саме. Традиційний підхід до переговорів у рамках миротворчих місій фактично позбавляв голосу безліч груп. Такий формат обмежує можливості тих, хто не брався за зброю, мати голос і впливати на зміст мирних угод. Решта об'єднання, організації громадянського суспільства і традиційно маргінальні групи, наприклад, жінки, молодь, меншини та переміщені особи, нерідко виявляються виключеними й ізольованими. Занадто часто такий підхід є неофіційним підтвердженням того, що насильство ефективно, що воно приносить бажані результати. Також він ставить питання про легітимність досягнутих угод для більшості тих, хто мешкає на території конфлікту. «Рішення про нас без нас», що застосовуються в миротворчій діяльності, дуже часто ставали міною уповільненої дії в майбутньому. Застосування діалогового підходу дозволяє значно розширити можливості й інструменти, оскільки:

- розширюється спектр обговорюваних питань, включно зі структурними причинами конфлікту;
- опрацьовуються мирні угоди з більшим ступенем легітимності;
- інклюзивна політична участь у майбутніх органах управління стає ймовірнішою. Інклюзивніші моделі миротворчості, що включали діалогові процеси як необхідний складник успішності, народжувалися в процесі мирних переговорів навколо різних конфліктів від Південної Африки до Північної Ірландії, від Гватемали до Малі, від Філіппін до Папуа - Нової Гвінеї - Бугенвіля.

У всіх цих випадках активісти, які не брали участі у військових діях, домоглися права на участь ширших верств населення у процесах переговорів щодо визначення майбутнього їхньої країни. По-різному їм вдалося вплинути на візії процесу, формування порядку денного, заключення угод і їх здійснення. Хоча найчастіше вони не знаходили підтримки від офіційних лідерів. Лідери конфліктуючих угруповань нерідко вважають участь у процесі сторонніх осіб недоречним, а іноді вбачають у ньому загрозу.

Задачі та способи застосування діалогу у миротворчості.

По-перше, публічність може стати основою для підвищення легітимності. Залучення широкої кількості представників різних груп допомагає зробити діалоговий/переговорний процес надбанням громадськості, дозволивши широкому колу людей виступити зі своїми пропозиціями і стежити за розвитком подій. У результаті цього при більшій прозорості досягнуті угоди зазвичай наділяються більшою легітимністю. У багатьох випадках суспільство може краще зрозуміти та, у потенціалі, прийняти причини, що змусили сторони піти на ті чи інші компроміси. А також вибудувати суспільну підтримку діалогового процесу.

По-друге, він може стати інструментом пошуку нового балансу сил. Успішні мирні переговори та миротворчі інтервенції досить часто виявлялися можливими тому, що лідери визнали реальність, яка полягала в тому, що наявний баланс сил, не давав жодній з сторін безумовної переваги, і доходили висновку, що консенсусні рішення будуть найкращим шансом установаження стійкого миру. У більшості випадків рішення приймалися методом модифікованого консенсусу, оскільки голосування неодмінно призвело б до небажаних розбіжностей. Як наслідок, більш дрібні політичні групи отримували можливість впливати на результат процесу, якщо їм удавалось ефективно зорганізуватися й висунути чіткі й переконливі аргументи і пропозиції. Діалог фактично і є інструментом, спроможним якісно забезпечити цей процес.

По-третє, діалог стає основою довготривалості досягнутих угод. Залученість різних акторів здатна забезпечити підтримку угоди основними зацікавленими сторонами, а також допомогти зміцнити політичну волю, необхідну для її здійснення. Досягнуті домовленості, участь в їх розробці представників різноманітних груп, публічність процесу поступово стають важливою і актуальною складовою суспільного дискурсу, навіть як керівні принципи, до яких слід прагнути, а прихильники діалогу надалі можуть використовувати його як відправну точку свого політичного і громадського порядку. Інструментів, методів і підходів до побудови діалогового процесу існує безліч. Відкритий і закритий формати, публічні акції або акт інтервенції, використання традиційних форм або переговорного формату. Усе це залишається на розсуд фасилітатора самого діалогу. Але загалом ми можемо звести до кількох ключових блоків використання діалогу в миротворчому процесі.

Представництво за допомогою багатосторонніх переговорів:

- Фасилітація багаторівневих переговорних процесів, які є прикладом форумів із прийняття рішень щодо визначення політичного майбутнього країни, громади, які в потенціалі отримують офіційний статус.
- Багатосторонні переговори можуть у потенціалі створити опції для виникнення нових політичних і громадських об'єднань, у побудові й розвитку яких будуть використовуватися діалогові інструменти.

- Переговорні структури використовують різні процедури для відбору учасників переговорів, діалогу. Відповідно спрощується можливість закріплення підзвітності як обов'язкової вимоги до всіх сторін, залучених до процесу.

- При формалізації домовленостей використовуються різноманітні процедури. Різноманітні інструменти та формати дозволяють більш гнучко та швидко добирати ефективні в конкретному випадку інструменти.

Процеси консультацій, які супроводжують мирні переговори:

- Зазвичай підключаються організації громадянського суспільства або його різні сектори, або організації в конкретних регіонах або на місцях, які стають основою запуску та підтримки діалогового процесу.

- Діалог дозволяє ефективніше дослідити та виявити першопричини конфлікту й розробити рекомендації для їх трансформації; сам процес може вплинути на порядок денний офіційних переговорів і угоди за базовими принципами.

- Консультації можуть проходити на різних рівнях (місцевому, регіональному або загальнонаціональному) і включати різні групи.

- Різноманіття суспільства означає, що групи-антагоністи потенційно можуть стати учасниками одного й того ж процесу, створивши можливості для вироблення спільного знаменника щодо суперечливих питань, що може привести до практичних змін та сприяти трансформації конфлікту і стосунків.

- У діалозі є потенціал виносити обговорення за межі політичної еліти й робити їх надбанням громадськості, «відкривати» таким чином процес для участі широких мас населення і сприяти соціальному консенсусу з питань мирного процесу й мирних угод.

Пряма участь на місцевому рівні:

- Залучає до участі всіх зацікавлених у можливості досягти й втілити домовленості, іноді долучаючи до процесу тисячі учасників.

- Зазвичай реалізується в місцевому контексті й, як правило, має на меті встановлення «прагматичного миру» між членами взаємозалежних громад через розгляд підконтрольних їм питань.

- Ці локалізовані процеси можуть допомогти виробити новий підхід до політики і створити простір, що сприяє національному примиренню.

Миротворчі підходи створюють можливість гнучко й комплексно впливати на конфлікт із метою його врегулювання та подальшого остаточного вирішення. Причому паралельно, на рівні військово-політичного керівництва і серед найширших верств населення сторін-антагоністів, повинна обов'язково вестися

робота, спрямована на зміну особистісних установок стосовно конфлікту. Це означає, що миротворці повинні, за можливості, трансформувати, змінювати сформовані у сторін конфлікту стереотипи ставлень один до одного, що виявляються у крайній ворожості, нетерпимості, мстивості й непримиренності. Дійсно, в умовах децентралізованих сил, що стимулюють конфлікт, асиметрії процесів, діалог є однією з прийнятних, ефективних та розроблених стратегій у розв'язанні конфлікту та розбудові, підтримці довгострокового миру. Він створює підґрунтя, де на локальному рівні, серед населення, яке потрапляє у фокус діяльності сторін конфлікту, розпочинається робота з відновлення зв'язків. У ході контактів лідерів різних спільнот відбувається важлива робота, кінцевою метою якої є глибинні зміни в суспільній свідомості, легітимізація переговорного процесу й розробка бачення нових можливостей і форм співіснування різних груп. Крім того, миротворча діяльність може розпочинатися не в поствоєнний період, урахувавши характер нової війни, миротворчість, діалог стають інструментом превентивних дій, що використовується до, під час і після реалізованої гуманітарної інтервенції, тим самим абсолютно змінивши концепції й підходи миротворчості.⁷

⁷ https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/17-civik-2018/rubrik_rekomehdation/dialog_2017.pdf

Джерела:

1. <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Strand%2C%20Rustad%2C%20Urdal%2C%20Nyg%C3%A5rd%20-%20Trends%20in%20Armed%20Conflict%2C%201946%E2%80%932018%2C%20Conflict%20Trends%203-2019.pdf>
2. https://24tv.ua/mapa_naykrivavishih_konfliktiv_za_shho_voyuvav_svit_u_hh_stolitti_n1129184
3. https://espreso.tv/article/2017/06/28/kholera_v_nashi_dni_krayina_yaku_pozhyraye_tykha_vi_ya
4. [Посредничество и содействие диалогу в контексте ОБСЕ - Справочное руководство](#)
5. <http://hnmcp.law.harvard.edu/international-peacekeeping-organizations/>
6. <https://www.un.org/ru/sections/issues-depth/peace-and-security/index.html>
7. https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/17-civik-2018/rubrik_rekomehdation/dialog_2017.pdf